

Příspěvek k metodice povrchového průzkumu zaniklých středověkých osad na brněnském Kloboucku

KORDIOVSKÝ EMIL

Zájem o středověké osídlení na brněnském Kloboucku je poměrně dlouhodobý. Zmínky o pozůstatcích středověkých vesnic můžeme nalézt v pracích regionálních vlastivědných badatelů, jako byl např. Fr. Novák (Novák 1896), K. J. Bukovanský (Bukovanský 1909), J. Peškař (Peškař 1928), A. Ondrůj (Ondrůj 1975). Z novějších historiků středověké osídlení Kloboucka zaznamenali ve svých pracích L. Hosák (Hosák 1938, 1948, 1969, 1970) a V. Nekuda (Nekuda 1961, 1969).

Uvedení autoři uváděli vesměs polohu Martinic v místech dnešní osady, teď součást Klobouk. Nynější osada Martinice je však výsledkem hospodářského podnikání v minulém století, kdy zde byl vybudován akciový cukrovar a kolem něho vzniklo několik domků zaměstnanců. Po několikaletém bezvýsledném povrchovém průzkumu jsem se zaměřil na sídlištní hustotu Kloboucka ve středověku (Kordiovský 1977, 261—266). Kolem r. 1400 zde existovalo 18 osad současně, což je 164^{0/0} dnešního stavu (Kordiovský 1977, 264).

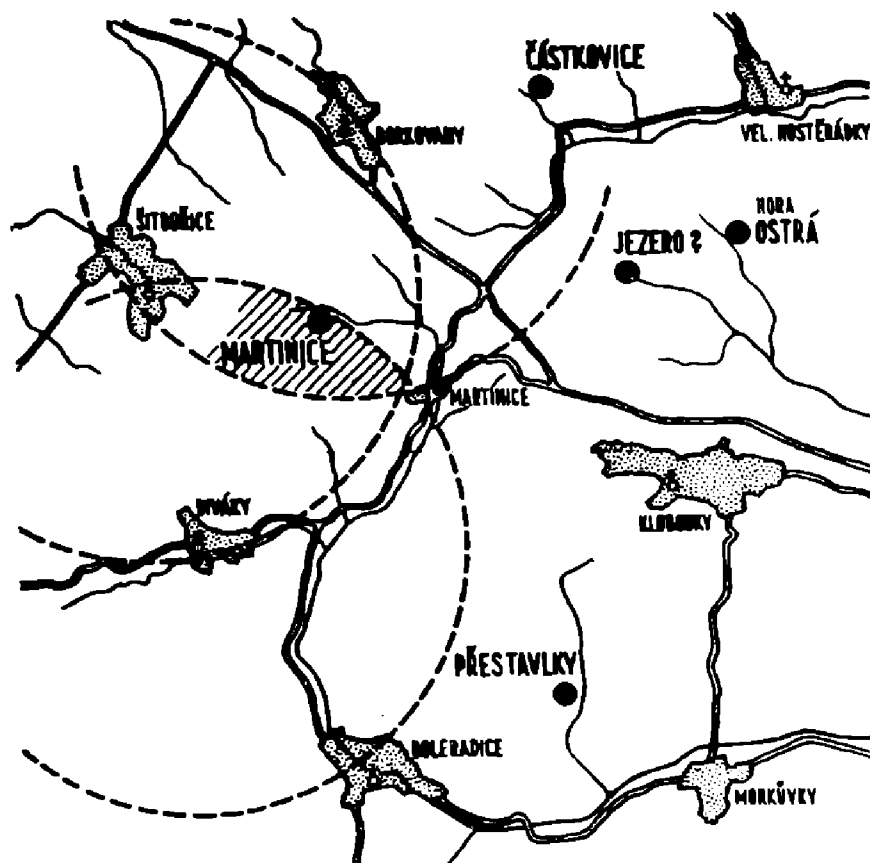
Pro stanovení sídlištní hustoty byly počítány průměrné vzdálenosti jednotlivých vsí k r. 1210, kdy je poprvé zachován soupis osad na Kloboucku v doznační listině Lva z Klobouk (CDB II, 364) a k r. 1400, kdy bylo osídlení nejintenzivnější (Kordiovský 1977, 262). Měření vzdálenosti bylo provedeno na speciální mapě s měřítkem 1 : 50 000. Za středové body byly brány polohy kostelů, v osadách Bohumilice a Morkůvky, kde kostely nejsou, náves obce s křižovatkou hlavních komunikací. U zaniklých středověkých osad to byly předpokládané středy osídlených ploch, při čemž se může uvažovat o odchylce přibližně $\pm$ 100 m. Poté byly aritmetickými průměry počítány průměrné vzdálenosti všech současných osad s osadami sousedními.

I když kraj Kloboucka patří k intenzivně osídleným regionům už od pravěku, bylo patrné, že při středověkém extenzivním způsobu zemědělské výroby, která zde byla jediným zdrojem obživy, musela existovat optimální vzdálenost mezi jednotlivými osadami. Z povrchové konfigurace terénu je zřejmé, že katastry sousedních osad nemusely být v bezprostředním dotyku, že mezi nimi zůstávaly prostory nekultivované, které byly v držbě panské nebo později klášterní. Konfigurace terénu a dislokace známých osad naznačují, že osídleny byly zřejmě mírné svažité polohy kolem potoků na sprašových půdách a polohy kopcovité, jež zde převládají, byly ponechávány mimo přímé obdělávání. Teprve v průběhu 16. století byly svažité polohy pojaty do kultivovaného půdního fondu především pro výsadbu vinic, o čemž svědčí např. listiny zábrdovického kláštera o vysazení vinic v polohách Vostrá, Novosady, Zumperk (Hosák 1969, 20).

Vzdálenost jednotlivých osad mezi sebou byla dána tedy jednak konfigurací terénu (čímž je myšlen reliéf krajiny, vodoteče a komunikace), jednak

kvalitou a bonitou obdělávaných ploch. V různých regionech bývala zřejmě nestejná a její stanovení bude muset s největší pravděpodobností respektovat zmíněné faktory krajiny. Na Kloboucku tato vzdálenost činí cca 2,5 km, která je dolní hranicí únosné vzdálenosti. Osady blíže u sebe pak po zániku nebyly obnovovány. Vzdálenost zaniklých středověkých osad od vesnic, na jejichž katastru leží, se pohybuje kolem 2,26 km.

Pro stanovení předpokládané polohy zaniklých Martinic byly vzaty v úvahu průměry osad Borkovany (2,97 km), Šitbořice (2,9 km) a Diváky (2,8 km), které byly vypočítány z osídlení k r. 1210. Kolem tohoto roku je v této části Kloboucka silné osídlení — existují ještě osady Částkovice, Přestavlky, Jezero (?) a neznámá osada v trati Ostrá u Klobouk. Průměrnými vzdálenostmi byly opsány kružnice. Poloha vymezená protnutím všech tří kružnic je ze tří stran sevřená kopci a rozevívá se k JV. Údolní nivou protéká potok. Konfigurace terénu tedy odpovídá polohám středověkých osad Klobouky, Boleradice, Diváky, Částkovice, Jezero (?), Divice, Harasy, Skřípov a neznámá osada v trati Ostrá. Všechny tyto osady byly exponovány v podobných potočních údolích otevřených k jihu až k východu na sprašovém podloží. Od polohy dnešní osady Martinice je toto místo vzdáleno přibližně 1 km severozápadně. V této vytypované poloze pak byla povrchovým průzkumem zjištěna v těsné blízkosti potoka nedaleko pramene plocha, na níž se vyskytovaly keramické zlomky v silně narušeném stavu. Z lokality byly získány střepy, jež můžeme rámcově datovat do doby velkomoravské. Jsou zhotoveny z písčitého materiálu, měkčeji pálené a zdobené vícenásobnými vlnicemi. Celkově připomíná materiál hmotou i dekorem keramickou produkci známou z velkomoravských lokalit v okolí Klobouk. Několik střepů tenkostěnných, černě pálených se šupinkami slídy je možno datovat do 13. století a v letošním roce byly zjištěny i střepy

- PŘESTAVLKY — ZANIKLÁ STŘEDOVĚKÁ OSADA
- ▨ MORKŮVKY — STÁVAJÍCÍ OSADA

kovově šedého povrchu redukčně vypálené s ovalenými okraji, které by naznačovaly, že patří k zánikovému horizontu 15. století. Toto jsou však úvahy velmi hypotetické, neboť keramického materiálu je dosud málo a písemné prameny o Martinicích mlčí. Pouze k r. 1532 (Nekuda 1961, 119) se uvádějí v majetku zábrdovického kláštera jako pusté. Protože k největšímu zániku osad na Kloboucku dochází za válek poděbradských (Kordiovský 1977, 263), zdálo by se, že v této době zanikly i Martinice. Přesnější údaje však asi už zjištěny nebudou, snad nám informace poskytnou další povrchové sběry keramiky stejně jako u ostatních zaniklých středověkých osad v tomto regionu.

Vzdálenost ZSO od osad, na jejichž katastru leží (v km)

Borkovany	Částkovice	2,075
Brumovice	Harasy	1,25
	Divice	1,6
Diváky	Náloch	.
Hostěrádky	Skřipov	1,975
Klobouky	Jezero (?)	2,15
	Kamenec	2,65
	Martinice	3,625
	trať Ostrá	2,55
	Přestavlky	2,5
Krumvíř	Kloboučky	2,95
Morkůvky	Topolany	1,35
p r ů m ě r		2,263

Průměrné vzdálenosti u osad sousedících s Martinicemi:

Borkovany	Těšany	3,35
	Bošovice	3,3
	Částkovice	2,1
	Jezero (?)	3,4
	Šitbořice	2,7
p r ů m ě r :		2,97
Diváky	Šitbořice	2,7
	Nikolčice	2,5
	Boleradice	3,2
p r ů m ě r :		2,8
Šitbořice	Diváky	2,7
	Nikolčice	2,75
	Těšany	3,45
	Borkovany	2,7
p r ů m ě r :		2,9

Použitá literatura

- Bukovanský K. J., 1909: Kloboucký okres. Vlastivěda moravská. Brno 1909, 15—18.
 Hosák L., 1938: Historický místopis země Moravskoslezské, Brno 1938.
 — 1948: Dějiny Hustopečska do poloviny 14. století, Praha 1948.

- 1969: Klobouky od husitských válek do třicetiletých válek. In: Klobouky u Brna. Minulost a současnost. Knížnice Jižní Moravy, Brno 1969.
- Kordiovský E., 1977: Sídlištní hustota ve středověku na Kloboucku (okres Břeclav), *Archaeologia historica* 2, 1977, 261—266.
- Nekuda V., 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu, Brno 1961.
- 1969: Osídlení v době historické. Břeclavsko. *Vlastivěda moravská*, Brno 1969, 83—89.
- Novák F., 1896: Archeologické drobnosti z jižní Moravy, *Lidové noviny* IV., č. 254, 258, 260.
- Ondrůj A., 1975: Zaniklé osady na Kloboucku, *Jižní Morava* 1975 — II, 71—80.
- Peškař J., 1928: Z dějin kraje. In: *Hustopečsko. Domovopisný sborník*, 1928, 87.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Beitrag zur Geländeforschung der mittelalterlichen Wüstungen auf dem Gebiet von Brün- ner Klobouky

Bei der Ortsbestimmung abgekommener mittelalterlicher Siedlungen in der Gegend von Kloboucko bei Brno wurde festgestellt, daß die Ortswüstung Martinice falsch lokalisiert, über die sogar auch schriftliche Quellen fehlen und die schon zum Jahr 1532 als verödet angeführt wird (Nekuda 1961, 119). Bei ihrer Lokalisierung wurde die These von der optimalen gegenseitigen Entfernung der Siedlungen in einer bestimmten Region verwendet, die nach den arithmetischen Durchschnittswerten der Entfernungen in einem bestimmten Zeitraum gleichzeitig existierender Nachbarsiedlungen berechnet wird. Diese Entfernungen betragen bei den Nachbarsiedlungen der vorausgesetzten Siedlung Martinice zu Beginn des 13. Jahrhunderts bei Kokovany 2,97 km, bei Šitbořice 2,9 km und bei Diváky 2,8 km. Nach dem Austragen dieser Entfernungen auf der Landkarte begrenzten die entsprechenden Kreislinien eine ungedeckte Fläche, die das Tal eines Baches mit einem sich gegen Südosten öffnenden Quellgebiet umfaßte. Die gleiche Lage wurde bei den bekannten Siedlungen Klobouky, Boleradice, Diváky, Částovice, Jezero (?), Divice, Harasy, Skřípov und bei der unbekanntem Siedlung an der Trasse Ostrá bei Klobouky festgestellt. An der 1 km westlich vom heutigen Martinice abgesteckten Stelle wurden keramische Scherben gefunden. Die bisher nur spärlichen Scherbenfunde weisen auf eine Besiedlung vom 9.—15. Jahrhundert hin.